

OVER BEGRIPPEN EN TERMEN

door Prof. A. B. Frielink

*'T is but thy name that is
my enemy (Shakespeare -
Romeo & Juliet Act II
Scene II)*

1 Veel misverstand ontstaat door het onvoldoende onderscheiden tussen begrippen en termen. Een „begrip” kan worden omschreven als: een ding, een gedachte of een samenstel van dingen en/of gedachten. Een „term” is: de voorstelling van een begrip met behulp van een of meer woorden in enige (natuurlijke of kunstmatige) taal.

2 Begrippen dienen om te begrijpen; termen dienen om bij communicatie tussen mensen onderling, tussen mensen en machines, en tussen machines onderling begrippen over te brengen.

3 Overdracht van een begrip kan geschieden door een term, maar ook door een beschrijving van kenmerkende eigenschappen van het begrip. Zodanige beschrijving (in woorden) kan bevatten alle als kenmerkend beschouwde eigenschappen en niets meer dan dat; zij wordt dan aangeduid met de term „definitie” of de term „begripsbepaling”.

Zodanige beschrijving (in woorden) kan ook meer of minder bevatten; in het bijzonder kan het in sommige gevallen nuttig zijn ter scherpe aanduiding van een begripsgrens (nl. een grens ten opzichte van een verwant, c.q. een tegengesteld begrip) de afwezigheid in het begrip van zekere eigenschappen expliciet te vermelden. De beschrijving wordt dan aangeduid met een der termen: „voorlopige” of „vrije” of „losse omschrijving van het begrip”.

4 Niet alle begrippen (en daaronder zeer essentiële) kunnen op deze wijze worden gedefinieerd.

Het begrip: „Mijn goede vriend de heer A” bijvoorbeeld laat zich niet definiëren door een beschrijving in woorden van de (voor mij) kenmerkende eigenschappen van de heer A. Het is uiteraard mogelijk van de heer A zijn afstamming, geboortedatum, lengte en verdere signalementsgegevens te beschrijven, doch dat zijn niet de kenmerkende eigenschappen waaraan ik hem herken als mijn goede vriend als ik hem op straat tegenkom.

Veelal is het wel mogelijk operationeel te definiëren (bijv. degene die opkijkt als ik „A” roep). Sommige begrippen laten zich ook op deze wijze niet definiëren, zoals een schilderij of ander kunstvoorwerp, de stijl van een schrijver, van een componist enz. Er zijn dan ook andere middelen tot begripsoverdracht dan de verbale methode (d.i. het gebruik van woorden, d.i. termen) zoals foto's, tekeningen, schema's, het bij herhaling zien of horen, dans, muziek enz. Op deze andere dan verbale middelen wordt hier niet ingegaan.

5 Begrippen worden gevormd. Termen worden gekozen. Begripsvorming is niet geheel los te denken van het gebruik van een taal, d.i. het gebruik van termen. Weliswaar worden waarschijnlijk een aantal elementaire begrippen

(d.z. begrippen die nauw met elementaire levensverrichtingen verband houden zoals: honger, voedsel; warmte; koude; één - meer; verzorgd zijn) gevormd lang voordat het menselijk wezen een taal kan gebruiken. Andere dan deze elementaire begrippen echter kunnen niet worden gevormd zonder benoemen zowel van de daarbij van belang zijnde elementaire als van de niet-elementaire begrippen. Dit benoemen geschiedt door de keuze van termen.

6 Een belangrijk deel van de beoefening van wetenschap bestaat uit de vorming van begrippen. In het kader van wetenschapsbeoefening is begripsvorming slechts nuttig indien zij leidt tot een begrippenstelsel, dat is een systeem van op enigerlei wijze met elkander samenhangende begrippen.

7 Een van de kenmerkende verschillen tussen de als „exact” aangeduide en de overige wetenschappen is gelegen in de wijze waarop begrippenstelsels worden opgebouwd. De exacte wetenschappen gaan in hoofdzaak analyserend tot in de kleinst-onderscheidbare elementen te werk; de overige wetenschappen behoeven - daarnaast - complexe begrippen die op geen enkele wijze rechtstreeks uit de kleinere elementen kunnen worden opgebouwd.

Een, overigens fictief, voorbeeld ter illustratie:

In een wetenschap van het wonen zou men op het hoogste niveau kunnen onderscheiden de begrippen: huis (het gebouw) - stoffering - meubilering - keuken-, eet- en drinkgerei; op het volgende niveau huis (gebouw) met: muren - vloeren - dak - enz.; stoffering met: vloerbedekking - vensterbedekking - tafelbedekking - enz. enz.

Hierdoor ontstaat een hiërarchisch begrippenstelsel, waarin elk kleinst onderscheidbare element (een baksteen, een houtschroef enz.) medewerkt aan de opbouw van de meer omvattende begrippen.

Het is echter evenzeer mogelijk een niet-hiërarchisch begrippenstelsel voor een wetenschap van het wonen op te bouwen, zoals: rust - zon - frisse lucht - gemak voor de huisvrouw - kleurenkeuze - privacy - dicht bij de stad - dicht bij de vrije natuur - dicht bij het werk - dicht bij school - enz.

8 Men kan van oordeel zijn dat het ontbreken van een algemeen aanvaard hiërarchisch begrippenstelsel - waarbij het complexe uit het enkelvoudige is opgebouwd - een kenmerk is van een nog in het beginstadium van haar ontwikkeling staande wetenschap. Men kan ook van oordeel zijn dat de aard van het studie-terrein van zekere wetenschappen, hier verder aangeduid met de term „humaniora”, met zich meebrengt dat een zodanig hiërarchisch begrippenstelsel nimmer recht kan doen wedervaren aan de geschakeerdheid van het menselijk bedrijf en al spoedig dwingt tot een ondoelmatige mechanistische beschouwingwijze.

9 Hoe dit zij, in ieder geval voor het tegenwoordige hebben wij rekening te houden met het ervaringsfeit dat er wetenschappen zijn zonder algemeen aanvaard hiërarchisch begrippenstelsel dat uit de kleinst-onderscheidbare elementen is opgebouwd.

10 Als men zich afvraagt wat dan wel het kenmerkende van de begrippenstelsels dier wetenschappen is, blijkt dat deze arbitrair, naar het inzicht van een onderzoeker of een groep van onderzoekers worden opgebouwd. Dat deze zich daarbij niet geheel los kunnen (en willen) maken van hetgeen in

hun land, hun taalkring, hun wetenschapskring (mede historisch bepaald) usantieel is, spreekt wel vanzelf.

11 De kwaliteit van enig arbitrair opgebouwd begrippenstelsel kan naar twee maatstaven worden afgemeten:

- a. de mate waarin het gelukt met behulp van het begrippenstelsel waargenomen intermenselijke verschijnselen te verklaren, dat wil zeggen tot het begrijpen van die verschijnselen bij te dragen;
- b. de mate waarin het begrippenstelsel zich leent voor het formuleren van gedragsregels ter bereiking van een zeker doel.

Dientengevolge zijn veelal andere begrippenstelsels hoog te kwalificeren indien men slechts verklaring van verschijnselen dan indien men formulering van gedragsregels (en dan nog weer verschillend naar gelang van het doel dat bereikt zal worden) voor ogen heeft.

Vermoedelijk ligt hierin een van de grondoorzaken van de verschillen en geschillen tussen algemene economie en bedrijfseconomie. De eerste toch bedoelt vooral, zo niet uitsluitend, een verklaring te geven van economische verschijnselen; de tweede richt zich in sterke mate op het formuleren van gedragsregels voor economisch handelen binnen huishoudingen.

12 Het zij duidelijk dat een begrippenstelsel wel voorwaarde, doch niet voldoende is voor de verklaring van verschijnselen of voor de formulering van gedragsregels. Het moet worden aangevuld met een stelsel van operationele regelen voor de kwalitatieve en/of kwantitatieve analyse van relaties. De beoordeling van de kwaliteit van een begrippenstelsel (naar een van beide onder 11 bedoelde maatstaven) is niet scheidbaar van de kwaliteit van het toegepaste stelsel van operationele regelen. Dergelijke stelsels zijn niet onderwerp van dit opstel; zij worden in het hier gehanteerde begrippenstelsel onderscheiden van de begrippenstelsels, met erkenning van het feit dat zij er in feite niet van gescheiden kunnen worden.

13 De arbitraire opbouw van een begrippenstelsel begint met uit te gaan van een veelheid van verschijnselen, voor de onbevangen waarnemer amorf, zonder causale of stochastische verbanden. Door middel van intellectuele arbeid wordt eerst een selectie gemaakt van verschijnselen die tot een bepaalde, vanuit zeker gezichtspunt homogeen geachte groep van verschijnselen behoren. Daarna worden een begrippenstelsel en een stelsel van operationele regelen opgebouwd met behulp waarvan de groep van waargenomen verschijnselen kan worden verklaard.

Tenslotte volgt in sommige gevallen de formulering van gedragsregels ter bereiking van een zeker doel. De uitwerking van de volgende fasen (opbouw van begrippenstelsel, van een stelsel van operationele regelen en formulering van gedragsregels) kan het nodig of gewenst maken de oorspronkelijke selectie te herzien; soortgelijke terugkoppeling kan ook voor latere fasen nodig of gewenst zijn.

14 Bij zodanige arbitraire opbouw van een begrippenstelsel kunnen velerlei fouten worden gemaakt. Het is mogelijk dat de geselecteerde verschijnselen niet zo homogeen (vanuit zeker gezichtspunt) zijn als werd verondersteld. Het is ook mogelijk dat de groep van verschijnselen die homogeen (vanuit zeker gezichtspunt) is, veel groter is dan werd verondersteld. Het kan zijn dat

de gevormde begrippen niet of onvoldoende bijdragen tot het gestelde doel (verklaring of formulering van gedragsregels).

Het doel van het voortgezette wetenschappelijk onderzoek is door middel van de eerder aangeduide terugkoppeling deze fouten te corrigeren en tot een beter begrippenstelsel te komen.

15 Het is geen hoge uitzondering indien deze correctie op basis van terugkoppeling achterwege blijft omdat een bepaalde onderzoeker of groep van onderzoekers zich reeds te stringent heeft vastgelegd op een begrippenstelsel en daarom weigert te herzien wat herzien moet worden. Bij deze - de vooruitgang belemmerende - situatie speelt de terminologie soms een rol van grote betekenis. Hieronder wordt daarop teruggekomen.

16 In de exacte wetenschappen is het stadium waarin tot wetenschapsbeoefening wordt gekomen op de wijze als onder 13 geschetst grotendeels reeds lang voorbij.

De moderne onderzoeker weet veelal reeds van tevoren waarnaar hij zoekt. In de plaats van de waarneming van een selectie uit amorfe, niet samenhangende verschijnselen, komt de experimenteeropstelling waarin de te onderzoeken verschijnselen worden opgewekt en gemeten, geteld of op andere wijze waargenomen, uit welke waarnemingen wordt geconcludeerd tot kwalitatieve of kwantitatieve verbanden.

17 Voorwaarde voor een doeltreffend gebruik van een experimenteeropstelling is dat het te onderzoeken verschijnsel slechts wordt opgewekt door variaties in één der parameters gelijktijdig, terwijl alle andere variabelen die invloed op het verschijnsel kunnen hebben constant worden gehouden. In de overgrote meerderheid der gevallen is het in de humaniora onmogelijk aan deze voorwaarde te voldoen, zodat de toepassing van experimenteeropstellingen niet in aanmerking komt. Een modern middel voor de toetsing van de kwaliteit van een begrippenstelsel en een daarmee verbonden stelsel van operationele regelen, c.q. een stelsel van gedragsregels, is de toepassing van modellen, waarmee de werkelijkheid wordt gesimuleerd.

Dit toetsingsmiddel is zo goed als het model zelf is. Dientengevolge verschuift het probleem van de toetsing van het begrippenstelsel c.a., naar de toetsing van het model.

18 Indien een onderzoeker een begrippenstelsel heeft opgebouwd en getoetst (hoe beperkt dit wellicht in concrete gevallen mogelijk is), is het zijn taak tot een zodanige formulering daarvan (en van de bijbehorende operationele en gedragsregels) te komen dat overdracht aan anderen effectief mogelijk is. Het bestaan van deze taak is zonder meer duidelijk indien het onderzoek is gericht op het geven van gedragsregels ter bereiking van zeker doel. Doch ook als slechts verklaring van waargenomen verschijnselen bedoeld is, kan de formulering niet achterwege blijven; het slechts in de gedachten van een bepaalde onderzoeker levende begrippenstelsel heeft geen maatschappelijke betekenis en gaat uiterlijk met zijn overlijden verloren.

19 Voorts blijkt het slechts in beperkte mate mogelijk tot de opbouw van een begrippenstelsel c.a. te komen zonder formulering van bereikte (tussen)-resultaten. Er is echter een wezenlijk verschil tussen de noodzaak tot formulering ten behoeve van de eigen intellectuele arbeid als hier bedoeld en de eis

tot formulering die voortvloeit uit het onder 18 gestelde. Voor de eigen doeleinden van de onderzoeker heeft deze bij de keuze van de formulering uitsluitend met zijn eigen inzichten en behoeften te maken; een volledige „privé”-terminologie, alleen voor hemzelf begrijpelijke elliptische uitdrukkingen, schetsjes en slagwoorden kunnen doeltreffend en efficiënt zijn. Voor de doeleinden van overdracht worden andere eisen aan de formulering gesteld.

20 Voor zover die formulering in woorden geschiedt (de andere mogelijkheden blijven conform pt. 4 buiten beschouwing) is het nodig termen te kiezen die aan de gevormde begrippen worden gehecht. Ten behoeve van de begripsoverdracht dient de keuze van de termen te geschieden met inachtneming van de eisen van duidelijkheid en ondubbelzinnigheid voor degenen aan wie het begrippenstelsel zal worden overgedragen. Deze eisen zijn niet of nauwelijks objectiveerbaar, omdat „duidelijkheid” en „ondubbelzinnigheid” behoren tot de categorie van begrippen die niet kunnen worden gedefinieerd door opsomming van de kenmerkende eigenschappen (vergelijk pt. 4). Bovendien zijn deze eisen deels onderling tegenstrijdig. Tenslotte zijn zij verschillend voor de verschillende categorieën van personen aan wie de overdracht zal geschieden.

21 Een extreem standpunt is de stelling dat ieder vrij is de termen te kiezen die hem goeddunken, mits hij maar (in algemeen gangbare taal) definieert of op andere wijze omschrijft welk begrip hij aan zekere term hecht. De stelling heeft haar waarde in bepaalde omstandigheden, nl.:

- a. indien de begripsoverdracht dient te geschieden uitsluitend aan beoefenaars van de betrokken wetenschap; en
- b. indien de gekozen termen niet identiek zijn aan of sterk gelijken op reeds eerder in het betrokken wetenschapsgebied, dan wel in het algemene spraakgebruik voor andere, verwante begrippen gebruikte termen.

De exacte wetenschappen maken van deze stelling ruim gebruik (bijv. bij het benoemen van begrippen met eigennamen: „de stelling van Pythagoras”, „een reeks van Fibonacci”, „het principe van Van 't Hoff - Le Chatelier”, „de wet van Avogadro”, maar ook bij de keuze van kunsttermen, veelal op basis van dode talen; alsmede bij het kiezen van termen uit het algemene spraakgebruik voor begrippen die een of enkele eigenschappen gemeen hebben met het begrip volgens het algemene spraakgebruik, doch overigens geen gevaar voor dubbelzinnigheid oproepen; (bijv.: „Een verzameling van elementen wordt een *ring* genoemd als er . . .” (ADLER 1966 blz. 60).

22 Een ander extreem standpunt is de stelling dat voor een nieuw begrip ook steeds een nieuwe term moet worden gekozen en dat deze term de hiërarchische verhouding van het nieuwe begrip tot andere, reeds bestaande begrippen moet weergeven.

Dit uitgangspunt leidt tot termen als „digitale automatische informatieverwerkende machine”, „meerhoofdige, repressieve, dirigerende leiding”. Ook deze stelling heeft haar waarde in bepaalde omstandigheden, nl.:

- a. indien de begripsoverdracht moet plaatsvinden (mede) aan anderen dan de beoefenaars van de betrokken wetenschap; en
- b. indien de in aanmerking komende alternatieve termen hetzij dubbelzinnig

kunnen zijn (bijv.: verrekijker voor televisietoestel), hetzij van een zodanige woordconstructie zijn dat zij als behorend tot een vakjargon weerstanden oproepen.

23 Zowel voor de beide hier weergegeven extreme standpunten als voor de daartussenin liggende genuanceerdere geldt dat de keuze van termen eerst waardevol wordt indien zij door het gebruik in de betreffende wetenschap wordt gehomologeerd. Dat wil zeggen dat volgende onderzoekers de term voor het vervolg uitsluitend gebruiken voor hetzelfde begrip als waarvoor de initiële keuze is gedaan.

Het lijkt aan geen twijfel onderhevig dat de homologatie van een gekozen term in de *humaniora* aanmerkelijk moeilijker te verkrijgen is dan in de exacte wetenschappen. Bij de laatste worden door volgende onderzoekers frequent de gevormde begrippen en de gekozen termen aanvaard en overgenomen en wordt daarop voortgebouwd.

In de *humaniora* wordt frequent

- a. de term aanvaard, doch het begrip niet; of
- b. het begrip aanvaard, doch anders benoemd.

Een van de belangrijke oorzaken van deze ongewenste, want de verdieping van kennis en inzicht belemmerende situatie lijkt te moeten worden gezocht in het onvoldoende onderscheiden tussen begrippen en termen waarop in de aanhef werd gedoeld.

24 Een doelmatige methode van wetenschapsbeoefening vereist:

- a. dat men eerst begrippen vormt, daarbij deze aanduidend met min of meer exacte beschrijvingen en met voorlopig gekozen termen (woorden uit het algemene spraakgebruik of kunsttermen of enige, op zichzelf nietszeggende code-aanduiding);
- b. dat men de begrippen zodanig met elkaar in verband brengt en afbakent dat een begrippenstelsel wordt gevormd;
- c. dat men pas dan termen kiest voor de begrippen.

De omgekeerde werkwijze waarbij men van de term uitgaande tot een begripsafbakening tracht te komen is steeds ondoelmatig; zij veronderstelt namelijk dat de term reeds vóórdat het onderzoek heeft plaatsgehad een definieerbaar of althans omschrijfbaar begrip weergeeft; zij leidt daardoor niet tot begripsvorming, doch tot analyse van woordbetekenis, zonder dat bij die analyse het algemene spraakgebruik tot uitgangspunt wordt genomen. Deze omgekeerde werkwijze leidt tot onvruchtbare uitspraken zoals: „je noemt het wel winst, maat het *is* geen winst” of, in het extreme: „The Englishman said: „The French call it eau; The Germans Wasser; we call it water and that is what it *is*””.

25 Hoewel de begripsvorming primair en de keuze van termen secundair is, althans dient te zijn, is de termenkeuze niet minder belangrijk. (Eerder is reeds opgemerkt dat slechts door het gebruik van termen de mogelijkheid van overdracht van niet-elementaire begrippen ontstaat.)

Voor de begripsvorming zijn algemene regels op te stellen, zowel wat betreft de afzonderlijke wetenschapsgebieden als wat betreft de wetenschapsbeoefening in het algemeen. Uitvoerig is over dit laatste geschreven door DE GROOT (1964) wiens boek door ieder die zich met de beoefening van enige gedragswetenschap bezighoudt bestudeerd behoort te worden.

Ook voor de keuze van termen zijn regels op te stellen.

De Groot stelt (blz. 63) „Een speciaal vormgevingsprobleem kan zijn welke *termen of tekens* men zal gebruiken voor de aanduiding van nieuw ingevoerde begrippen of variabelen. Hier is de vrijheid van de onderzoeker inderdaad groot . . . Wanneer de onderzoeker meent dat de „kern” van een omgangsbegrip wetenschappelijk bruikbaar en de „onbepaaldheids-zone” (. . .) niet te groot is, kan hij het [bedoeld is: „kan hij de voor dit begrip gangbare term” Fr.] gebruiken . . .

Hij kan echter ook neologismen of abstracte symbolen gebruiken . . . Maar opnieuw: dit is een kwestie van keuze; een keuze, die mede zal afhangen van de smaak van de onderzoeker en van zijn intenties en pretenties”.

Dit citaat geeft de betreuenswaardige situatie in de *humaniora* goed weer, de smaak („dat klinkt fraaier”) de intentie („eigenlijk bedoel ik . . .”), de pretentie („dat klinkt wetenschappelijker”) van de onderzoeker bepalen veelal de keuze; maar ook het onvermogen (tot vertaling van een vreemde term) of een gebrekkig inzicht van de onderzoeker (in taalverschijnselen) bepalen veelal de keuze. Begripsoverdracht wordt hierdoor niet bevorderd.

26 Bij de keuze van termen is het noodzakelijk de doelstelling van die keuze in het oog te houden. Deze doelstelling is steeds primair de overdracht van begrippen en begrippenstelsels. Secundaire doelstellingen kunnen zijn:

- korte (efficiënte) aanduiding van een begrip in een betoog waarin daarvan frequent gebruik wordt gemaakt, waarbij, zonder de gekozen term, telkens weer een min of meer uitvoerige omschrijving nodig zou zijn;
- het tot uiting brengen van relaties tussen begrippen van een begrippenstelsel bijvoorbeeld door in de termen de hiërarchie tot uiting te brengen (gewoonlijk door de term voor het hoofdbegrip te voorzien van nadere bepalingen voor de onderbegrippen: rood; oranje-rood; karmijnrood; steenrood; wijnrood; etc. of: huishouding; bedrijfshuishouding; verbruikshuishouding).

27 De uit de primaire doelstelling volgende eisen van duidelijkheid en ondubbelzinnigheid (vergelijk pt. 20) kunnen nader worden uitgewerkt:

a. De gekozen term dient niet zo „vreemd” te zijn dat degene tot wie het betoog waarin hij wordt gebruikt is gericht, zich telkens moet inspannen om hem te identificeren. Deze eis maakt het gebruik van code-aanduidingen in een voor een wijd publiek bestemd betoog slechts in zeer beperkte mate mogelijk.

b. De gekozen term dient niet zo „gewoon” te zijn dat degene tot wie het betoog is gericht onbewust veronderstelt dat hij wordt gebruikt in de zin die hij in zijn algemene taalgebruik heeft. Deze eis heeft een relatie tot de onder 24 besproken methode van begripsvorming: het is geen hoge uitzondering dat een auteur voor een door hem afgebakend begrip een algemeen gangbare term kiest en dan ervaart dat volgende schrijvers de vraag gaan stellen „wat betekent die term *eigenlijk*”, hun kritiek op het begrip richtend vanuit de term inplaats van omgekeerd. Naarmate de kring van degenen voor wie het betoog bestemd is wijder is, blokkeert deze eis meer potentiële termen.

c. De gekozen term dient niet te worden gebruikt voor een begrip strijdig met dat in het (specifieke of algemene) taalgebruik er aan gehecht. Deze eis

blokkeert in betogen bestemd voor beoefenaren van één wetenschap in ieder geval de termen die in die wetenschap reeds een algemeen erkende (een gehomologeerde) betekenis hebben.

De toepassing van deze eisen veronderstelt een inzicht in en een gevoel voor de taalgewoonten van een min of meer uitgebreide kring. Zolang die kring beperkt is tot de beoefenaren van een afgebakend gebied van wetenschap is het verkrijgen van dit inzicht en gevoel een eis waaraan bij de opleiding toch reeds moet worden voldaan: de studie van een begrippensstelsel is niet los te denken van de studie van de bijbehorende (gehomologeerde) terminologie. Is de kring echter groter, omvat zij beoefenaren van verscheidene wetenschappen („multidisciplinaire” problemen) of practici („verstandige leken”) dan treedt een zeer sterk subjectief element in. Twee onderzoekers die beiden de hierboven geformuleerde terminologie-eisen ten volle erkennen, kunnen niettemin tot een afwijkend oordeel komen omtrent de doelmatigheid van een term; de een kan van oordeel zijn dat de term noch te „vreemd”, noch te „gewoon”, noch „strijdig” is, terwijl de ander kan menen dat een van drie wel het geval is. Niettemin zou een zorgvuldige bezinning op de vraag in hoeverre een in overweging genomen term aan de hier bedoelde primaire eisen voldoet in veel humaniora tot een doelmatiger terminologie leiden.

28 Voorgaande beschouwingen bevatten in feite weinig nieuws. Hun herhaling in samengevatte vorm lijkt niettemin doelmatig, omdat nog steeds door auteurs op velerlei gebied het onderscheid tussen „begrippen” en „termen” onvoldoende in het oog wordt gehouden en ook nog steeds ondoelmatige termenkeuze geschiedt.

Enkele voorbeelden ter illustratie mogen dit verduidelijken:

a. Th. Limperg jr. die blijkens zijn algemene inleiding „begrippen” en „termen” terdege onderscheidt (LIMPERG 1964 blz. 15 e.v.) stelt voor de keuze van termen (als 3e eis): „Het gebruik der woorden dient zoveel mogelijk te geschieden in overeenstemming met hun taalkundige betekenis” (blz. 15); en: „. . . taalkundige betekenis, wil zeggen dat de woorden dienen gekozen te worden op grond van hun herkomst en hun taalkundige verwantschap met andere woorden . . . Tenslotte wordt erop gewezen dat het gebruik maken van woorden in hun taalkundige betekenis niet hetzelfde is als het gebruik maken van deze woorden in hun betekenis die het dagelijkse leven eraan toekent, hetgeen . . . gedediceerd veroordeeld moet worden” (blz. 18).

Mede op grond van dit uitgangspunt wordt later gesteld dat de term „economisch offer” gebruikelijk betrekking heeft op de aanvaarding van een leed. Hij vervolgt dan: „Wij menen, dat dit begrip van het offer in de economie misplaatst is. Het is misplaatst omdat veelal de verrichtingen waarop het begrip betrokken wordt geen leedgevoel teweegbrengen . . .” (blz. 108/9).

Het lijkt voor de onbevangen lezer duidelijk dat

- indien de verrichtingen waarover het gaat geen leedgevoel teweegbrengen;
- de term „offer” juist doet denken aan een leedgevoel;
- het begrip dat men wil aanduiden dan *niet* met de term „offer”, maar met een andere (bestaande of kunst-)term behoort te worden aangeduid.

Dit is niet L's conclusie die luidt „... zo wordt ook de met vreugde verrichte arbeid tot een economisch offer in het produktieproces” (blz. 109).

Het lijkt mij voorts een misverstand te zijn dat woorden (of termen) een zelfstandige taalkundige betekenis zouden hebben, los van het spraakgebruik in zekere tijd en in zekere taalkring, doch afgeleid van hun herkomst, dat is hun etymologie. DE VOOYS (1947) zegt daarover het volgende:

„Vele leken, en ook sommige geleerden, verkeren in de dwaling dat de etymologie voor de woordbetekenis bijzondere waarde heeft, omdat die ons zou leren doordringen tot de „eigenlijke” betekenis . . . dat *bloem, zaad, stal* met suffixen gevormd zijn van *bloeien, zaaien, staan*, is een feit waaraan niemand zal twifelen, maar dat voor de tegenwoordige betekenis weinig of geen waarde heeft” (blz. 243).

b. Eenmaal de keuze van de term „offer” gemaakt hebbende, werkt Limperg daarop door en stelt: „... een *vermijdbaar* offer vormt geen kosten . . . Zo'n vermijdbaar offer noemen wij een *verspilling*”.

Opnieuw een termenkeuze in afwijking van het algemene spraakgebruik. Volgens VAN DALE 1969 verstaat men onder „*verspillen*”, vermorsen, verkwisten, roekeloos of nutteloos verteren, doorbrengen of aanwenden” (blz. 2232).

Deze terminologische keuzen - waarvan tengevolge van de afwijking van het spraakgebruik bezwaarlijk algemene aanvaarding kon worden verwacht - brengen dan VAN DER SCHROEFF (1963) tot de verzuchting: „Zo kan men in de Nederlandse literatuur termen aantreffen als *historische* kosten en *werkelijke* kosten, . . . Bevorderlijk voor de eenheid in terminologie zijn deze bijvoegelijke aanduidingen allerminst. Zij hebben niet alleen geleid tot een hopeloze terminologische verwarring, maar - wat ernstiger is - tot een uitholling van het kostenbegrip, waaraan elke vaste omlijning komt te ontvallen” (blz. 27).

De discussie zou waarschijnlijk aanzienlijk zijn vergemakkelijkt indien Limperg de dicht bij het algemene spraakgebruik aansluitende termen had gekozen van: „vermijdbare kosten” (i.p.v. „verspillingen”), „onvermijdbare kosten” (i.p.v. „kosten” zonder meer) en „werkelijke kosten” (i.p.v. „offers”), dan wel kunsttermen had ingevoerd die geen verwarring met het algemene spraakgebruik opleverden.

c. LIMPERG (1965) kiest als definitie voor het door hem „als doelmatig aanvaarde begrip” (blz. 258) *winst*: „het verteerbare deel van de veranderlijke vermogensaanwas” (blz. 271)

Hij verzuimt hierbij expliciet te maken op wélk doel deze begripsafbakening is gericht. Uit de discussies op blz. 280 en 281 is echter wel af te leiden dat zijn primaire doel is een zodanige winstbepaling dat de schadelijke gevolgen van te grote vertering voor de welvaart zoveel mogelijk worden vermeden.

BURGERT (1967), die in het bijzonder de eenzijdigheid van het Limpergse winstbegrip kritiseert, stelt als „essentiële taak (van de winstberekening) . . . de *uitkomsten* van het gevoerde beleid tot uitdrukking te brengen” (blz. 188).

Het mag geen verwondering baren dat twee zo duidelijk verschillende

- LIMPERG Jr., Th. - Bedrijfseconomie. Deel VI. Leer van de accountantscontrole en van de winstbepaling. Deventer enz., 1965
- SCHROEFF, H. J. van der - Kosten en kostprijs. Amsterdam, 1963. 5e, geheel nieuw bewerkte druk van De leer van de kostprijs
- VOOYS, G. N. de - Nederlandse spraakkunst. Groningen enz., 1947.